مۆزەی کەڵبە و ڕنۆك. . ســـــەدیق
سەعید ڕواندزی

گەلانی دنیا، بۆ ئەوەی پاشماوە و کەرستە و شوێنەوارە دێرین و مێژووییەکانی خۆیان لە نەمان بپارێزن، هاوکات بە ئەوانیتریان بناسێنن، دێن هەر شتێکی دیرۆکی و شوێنەواری گرنگ هەیە، لە مۆزەخانەدا هەڵیدەگرن. ئەو شوێنەی هەم ئاماژەیەکی مێژوویی، هەمیش کولتووریی و مرۆیی و ئاسەواریی هەیە. مۆزەخانەکان، گوزارشت لە ڕۆژگارێکی مێژوویی کۆنی ژیانی مرۆڤەکان و سرووشت و کەرستەو دروستکراوەکان دەکەن، کە تیایدا سەرەتاکانی شێوەی ژیان و ژیانکردن و پەیوەندی لەگەڵ سرووشت و دەوروبەر دەردەخەن. بێگومان مرۆڤە سەرەتاییەکان، کە وەك ئێستا ژیان پێشکەوتوو نەبووە، هەوڵیانداوە بە کەرستەی سادە و دروستکراو، کارەکانی ژیانی خۆیان ڕایی بکەن و دەستەوەستان نەوەستن. ئیدی ئەو کەرستانە، لەگەڵ پێشکەوتنەکانی ژیان و گەشەی کۆمەڵایەتی و ژیاریی نەتەوەکان، بە سەر چوون و نەماون، مەگەر پارچەیەك، کە دەلالەت لەو قۆناغە بکات. مۆزەخانەکان، گرنگی و بەهایەکی هونەریی یەکجار گەورەیان هەیە و کەرستەکانی ناوی، لە شتە هەرە گران بەهاکانن، کە نرخ و بەهاکانییان، تەنانەت بە هیچ شتێك پێوانە ناکرێت. بۆیە دەبینین مامەڵەکردن بە کەرستە و پاشماوە شوێنەوارییەکان، وەك تاوان سەیر دەکرێت و سزای لەسەرە، چونکە ئەو پاشماوانە، گوزارشت لە مێژوو، بەهای فەرهەنگی ئەو نەتەوەیە دەکات. چەند ساڵێك لەمەوبەر، کاتێ خۆپیشاندانێکی گەورە لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا بەرپا بوو، حکومەتی ئەو وڵاتە، بەر لە هەموو شوێنێك مشووری مۆزەخانەی ل□ ق□ری خوارد، چونکە شتە مێژوویی و ئاسەوارییەکان، گەر لە نێو چوون و بزبوون، جارێکی دیکە نادۆزرێنەوە. وڵاتان بە بایەخەوە دەڕواننە مۆزەخانە و ساڵانە گەشتیارەکان ڕووی تێ دەکەن. مەرج نییە مۆزەخانە هەر تەنها ئاماژەیەکی کولتووریی بگەیەنێت، زۆر جار دەبنە شوێنی نیشاندانی پاشماوەی کارەسات و ڕووداوە سیاسی و تراژیدییەکان. ئێستاش ساڵانە خەڵکێکی زۆر بە مەبەستی گەڕانەوە بۆ سەردەمی مێژووی خوێناوی هیتلەر و ئەو کارەساتەی بە سەر جولەکەکان لە جینۆسایدکردن هات، سەردانی پاشماوەی کەمپی ئاوشفیتز لە پۆلۆنیا دەکەن و کوورە و پاشماوەی ئەو شەمەندەفەر و وێستگانە دەبینن، کە جولەکەکانی تیادا دەتوێنرانەوە و دەکرانە سابوون.

یاخود زۆر جار، مۆزەخانە کەرستەو پاشماوەی ش□شگێڕێك، سیمبولێکی نەتەوەیی، ئازادیخوازێکی تێدا نمایش دەکرێت. لە نێو ئێمەدا، ئەگەر مۆزەخانەیەك بکەینەوە دەبێ چی تێدا هەڵبگرین بۆ ئەوەی پیشانی ئەوانیتری بدەین، جگە لە مێژووێك خوێن و ستەم و چەوسانەوە نەبێت. دوژمنانی کورد، وەك چۆن هەوڵی لە نێوبردنی کەسیەتی و جوگرافیاو مێژووی ئێمەیان داوە، بەو شێوەیەش هەوڵی سڕینەوەی فەرهەنگ و کولتوور و شوێنەوار و پاشماوە دێرینەکانی ئێمەشیان داوە، بەداخەوە مێژووی ئێمە، هەمیشە لە پاڵ قوربانیدان و خەبات و تێکۆشان، هاوکات مێژووێکیش بووە، لە خوێن و چەوسانەوە و لە نێوبردن، بۆیە لە مۆزەخانەدا، دەبێ لایەك بۆ ئەو چڕنۆك و کەڵبانە تەرخان بکەین، کە هەمیشە لە جەستەی نەتەوەیی ئێمە گیروجیڕکراون. پەشێو لە شیعری (مۆزێ)دا، باسی مۆزەخانەیەکی جیاوازمان بۆ دەکات. مۆزەخانەیەك کە لە بری ئەوەی شوێنی هەڵگرتنی کەرستە و پاشماوەی دێرین بێت، بە پێچەوانەوە جێگەی نیشاندانی قەمە و کەڵبە و ڕنۆکە، وەك هێمایەك بۆ ئەو ستەمەی بە درێژایی مێژوو لە ئێمە کراوە، هاوکات ئاماژەیەکیش بۆ مێژووی مرۆڤایەتی بە گشتی، کە بە داخەوە ئەوەندەی مێژووی خوێن و کوشتنە، مێژووی داهێنان و جوانی نییە. لەو شیعرەدا، شاعیر مێژووی مرۆڤایەتی دەگێڕێتەوە بۆ دوو قۆناغ کە ئەوانیش چاخی بەر و دوای مێژووە. لێرەدا، مەبەست لە چاخی بەر لە دیرۆك ئەو چاخەیە، کە هێشتا مرۆڤایەتی لە قۆناغی سەرەتایی دەژیا و پێشکەوتنەکانی سەردەم، نەبووبوونە مایەی نەهامەتی و مرۆڤ بەو ئەندازی□ دڕندە و ترسناك نەبوو، کە ببێتە بکەری هەڵگیرسانی دەیەها شەر، کە بە هۆیەوە خوێنی مرۆڤی تێدا بڕژێت، بەڵکو ژیانێکی سادەی نێو سرووشت و دواکەوتوو، بەڵام پاك و ساکار دەژیا. چاخی بەر لە دیرۆك، ئەو چاخەیە کە هێشتا هیچ ڕوواداوێکی گەورەی مێژوویی ڕووینەداوە. ئەو چاخەیە کە هێشتا مرۆڤ نەبۆتە دڕندەیەك و دەستی نەچۆتە نێو خوێنی هاوشوناسەکەی. ئەو چاخەیە، کە هێشتا شەڕ و کوشتارو ئەتۆم و تیرۆر و ڕەگەزپەرستی و فاشی□ت و ڕەنگەکان لە یەکتری جیا نەکراونەتەوە و مرۆڤەکان پۆڵین نەکراون. پەشێو لە مۆزەخانەکەیدا، هۆڵێکی تایبەت و گەورە بۆ ئەو چاخەی بەرلە دیرۆك تەرخان دەکات، بەڵام هیچی نییە تا تیایدا هەڵگرێت، هەر وەك لە شیعرەکەی باسی دەکات و ناوی هیچ کەرستەیەکی نێو ئەو هۆڵە ناهێنێت، جیاواز لە هۆڵەکانی دیکەی دوای سەرهەڵدانی دیرۆك، کە ناپڕژێتە سەر ئەوەی تەنها هۆڵێکی بۆ دابین بکات. پەشێو لە شیعرەکەیدا دەڵێت:_

لە کوردستانی دوا ڕۆژدا
گەورەترین مۆزێی دنیا دروست دەکەم

بۆ هەرچاخێك هۆڵێکی زل
هۆڵی یەکەم ناوی لێ دەنێم
هۆڵی چاخی بەر لە دیرۆك
هۆڵەکانی تر هەموویان
هۆڵی سونگی و کەڵبە و ڕنۆك

هەڵبەتە، دیاریکردنی کوردستان وەك وڵاتی شاعیر بۆ دروستکردنی ئەو مۆزەیە، دەلالەتە لەوەی کە کورد وەك نەتەوەیەك، چەند ڕووبەڕووی کارەسات و نەهامەتی بۆتەوە و چۆن جێی ڕنۆکی دوژمنانی بە جەستەیەوە دیارە. ئەو مۆزێیە، نیشانەیە بۆ مێژووی سیاسی و نەتەوەیی ئێمە، کە مێژووی ڕابردووی خوێنینی ئێمە نیشان دەدات، بەڵام دیوێکی ئەو مۆزێیە، دیوێکی جیهانی و مرۆڤایەتییە و پەیوەندی بە قۆناغەکانی بەر و دوای سەرهەڵدانی دیرۆك هەیە. بەو مانایەی تا قۆناغی بەر لە دیرۆك، مرۆڤایەتی هەڵگڕی مێژووی کەڵبە و ڕنۆك نەبووە، بۆیە هۆڵی یەکەم تەنها ناوی هەیە و شاعیر ئاماژەی بۆ کەرستە و کەلوپەلەکانی نێوی نەکردووە، چونکە شتێك نییە وەك شوێنەوار تیایدا هەڵبگیرێت، هۆڵەکە تەنها ناوێکی مێژوویی هەیە، بەڵام کۆی هۆڵەکانی دیکە، تەرخان دەکرێن بۆ سونگی و کەڵبە و ڕنۆك، کە ئەمەش قۆناغی دوای دیرۆکە، کە مرۆڤایەتی زیاتر گەشە دەکات و لە پەراوێزی ئەو گەشەکردنەشەوە، گۆڕانکاری بە سەر کۆمەڵ دادێت و بە داخەوە شەڕو خوێن دەبنە سیمای دیاری ئەو قۆناغە، کە ئەوەندە زۆرە دەبێ هەموو هۆڵەکانی دیکەی بۆ تەرخان بک□ی□ت. □ووبەرێکی گەورەش لەو ستەم و خوێنە، بەر ئێمە وەك کورد دەکەوێت، هەر ئەمەشە هۆکاری ئەوەی کە پەشێو کوردستانی داهاتوو، بۆ شوێنی ئەو مۆزێیە لە بری هەر شوێنێکی دیکەی جیهان دیاری بکات. مێژووی مرۆڤایەتی، لە دوای گەشەسەندن و گواستنەوەی لە چاخی بەردین و بەر لە مێژووەوە بۆ چاخی نوێ، مێژووی هەزاران ڕووداوی سیاسی و کۆمەڵایەتییە. مێژووێکە تیایدا مرۆڤایەتی ڕووبەڕووی کارەسات و نەهامەتی بە ئێستاشەوە دەبێتەوە، مێژووی چەوسانەوە و بێ مافی گەلان و ستەم و بێدادی سیاسییە. ئەم مێژووە هێندە گەورەیە، دەبێ هەموو هۆڵەکانی مۆزەخانەی بۆ تەرخان بکرێت. پەشێو لە شیعرەکەیدا، کەرستە و شوێنەوارێکی دێرین، لەو هۆڵانە هەڵناگرێت، پاشماوە و شوێنەواری جێی پێ مرۆڤایەتی لە قۆناغی دوای دیرۆك لەو هەموو هۆڵانە هەڵناگرێت، بە پێچەوانەوە هۆڵەکان تەرخان دەکات، بۆ کەڵبە و قەمە، وەك ئاماژەیەك بۆ کوشتن و شەڕ و لە نێوبردنی مرۆڤ، بە هەر پاساوێکەو□ ب□□ت. کوردستان لە دوا ڕۆژدا، دەبێتە شوێنی گەورەترین مۆزەی دنیا، وەلێ مۆزەخانەیەك لە بری ئەوەی ئاماژەیەکی

شوێنەواریی و دیرۆکی هەبێت، ئەوا ئاماژەیەکی سیاسی و خوێن و چەوسانەوەی بە تایبەتیش بەرانبەر نەتەوەی کورد دەبێت، کە ئێستاش کەڵبە و ڕنۆك دەوریان داوە!

سەدیق سەعید ڕواندزی

---

*ئەم بابـەتە لە ژمارە(70)ی گۆڤاری چیا، کانونی یەکەمی 2024 بڵاوکراوەتەوە. ئەم گۆڤارە، لەلایەن کۆمەڵەی پێشمەرگە دێرینەکانی کوردستانەوە دەردەکرێت.